

Ik draag dit boek op aan mijn kinderen Nzinga,
Zuri en Nkosi, en aan alle kinderen van de wereld.

Ik hoop dat dit boek jullie in staat zal stellen om meer
te leren over de geschiedenis van het land van
herkomst van jullie moeder en jullie voorouders,
evenals over die van jullie geboorteland.

Liefs, mama

Met veel dank aan Nadia Nsayi, Tine Geunis,
Idesbald Goddeeris, Ludo De Witte en Gert Huskens

Sandrine Ekofo & Benjamin Goyvaerts
Paul de Moor Illustraties Shamisa Debroey

KIMIA

in het hart van Congo

Lannoo

INHOUD

1	Feest in het dorp	7
	<i>Historisch kader: voor 1884</i>	16
2	Ondertussen	19
	<i>Historisch kader: 1884-1885</i>	26
3	Het gefluister	29
4	De witte spoken	31
5	Zonder adempauze	37
	<i>Historisch kader: 1885-1908</i>	40
6	Ze rouwen om	45
7	Het verzwelgen	49
8	Verbrande kleuren	53
9	In het vuur	61
10	Eerst zacht, dan luid	65
	<i>Historisch kader: 1885-1960</i>	68
11	De koning beveelt	73
	<i>Historisch kader: 1908-1960</i>	80
12	Dingen gezien	83
13	Nog even	87
14	Terugkomen en gauw	95
15	Voor een medaille	99
16	Oorlog in oorlog	103
17	Een beweging	107
	<i>Historisch kader: 1908-1960</i>	112
18	Plechtige overdracht	115
19	Het kloppend hart	121
	<i>Historisch kader: 1960-nu</i>	126
	<i>Tijdlijn: 1960-nu</i>	130

1

Feest in het dorp

Het gonst in het dorp van Kimia. En vandaag gonst het nog luider dan gisteren en gisteren gonsde het al zoveel luider dan eergisteren. Kimia voelt het gonzen tot in haar twee kleine tenen. Ze is zes jaar oud. Ze zit vol avontuur en is beslist het bekendste meisje van haar afgelegen dorp in Afrika. ‘Onze grote durfal’, zeggen haar mama en papa. Haar kleine broer en zus kijken vol bewondering naar haar op. ‘Kimia?’ zeggen ze. ‘Kimia is nergens bang voor.’

Kimia schuift ongeduldig heen en weer op haar stoel. Haar mama staat over haar heen gebogen. Ze woelt met haar vingers door het glanzende zwarte haar van Kimia. Is mama dan doof voor het gegons? denkt Kimia. Iedereen is nu druk bezig met de laatste voorbereidingen voor de komst van de nieuwe leider en ik moet stilzitten op die stomme stoel.

Het belooft een feest te worden om niet snel te vergeten. Het gebeurt niet elke dag dat een oude leider zijn macht afstaat aan een nieuwe. Van de eerste tot de laatste noot moet het feest goed gaan. En de tijd dringt. De nieuwe leider kan geen uren meer weg zijn. ‘Mama’, kreunt Kimia.

De muzikanten grijpen voor de laatste keer naar de hoogste en laagste noten. De trommelaars jagen nog eens op de snelste ritmes. De tovenaars frissen de oude spreuken op en proberen nieuwe bezweringen. De dansers herhalen de moeilijkste bewegingen en stampvoeten de aarde wakker. Heerlijke geuren stijgen op uit de kookpotten. Het zal een groots en mooi feest worden. De ouderen van het dorp weten het. De jongeren weten het. De vogels in de lucht weten het. De termieten onder de grond weten het. Het woud weet het en Kimia weet het.

‘Wil je nu eindelijk eens een seconde stilzitten, Kimia’, zegt haar moeder. ‘Hoe kan ik je haar vlechten als je je hoofd draait als een tol?’ Eén seconde doet Kimia wat mama zegt. Eén seconde en geen halve seconde langer. ‘Je bent een van de grootste meisjes van je jaar, maar stilzitten? Vergeet het maar’, zegt haar moeder. ‘Je bent hopeloos, Kimia. Weet je wat, ga maar alvast water halen bij de bron. Maak je lekker moe. Dan doe ik je haar straks. Wil je dat doen?’

Kimia laat het zich geen twee keer zeggen. Water halen is ontzettend belangrijk. Ze kan het als de beste. Geen druppel water morst ze onderweg. En water halen is avontuur. Eerst het dorp door. Op gewone dagen is er geen mens te zien en lijkt de eerste hitte de tijd en elke beweging stil te zetten. Ja,

er is wat geritsel in het dorp, wat geschuifel in een huis. Er is het geheimzinnig zoemen van insecten en het gesnuif van een onrustige hond. Of een geeuw die uit een huis ontsnapt en beslist wat gesnurk hier en daar. Maar stilte is ook avontuur. Of in ieder geval het begin van avontuur. En daar, aan de rand van het dorp, strekt het woud zich al uit. Het woud dat Kimia zo graag verkent. Ze herkent elke vogel aan zijn gezang. Aan het geritsel van de bladeren weet ze uit welke richting de wind waait. Ze is niet bang, Kimia. Niet van de parkiet die in duizend kleuren uit het niets tevoorschijn flitst. Niet van de slang in het gras die opschrikt van haar voetstappen en in een kronkel wegschiet. En al helemaal niet van de kameleon die vlug van rood naar groen wisselt om zich onzichtbaar te maken. Komt ze iets dieper het woud in, dan zorgen de apen voor een schreeuwend welkom. Kimia kan goed klimmen. Weinig jongens doen het haar na, zoals ze in een wip in de top van een boom zit. Lenig als een kat is ze, maar haar vriendjes weten niet dat Kimia zelf jaloers is op de apen die van boom naar boom slingeren. Ze probeert het weleens, dat grijpen naar lianen en vliegen tussen het loof. Zonder enig succes. Of ze zou het verzorgen van een pijnlijke voet of zere kont door haar moeder een succes moeten noemen.

Kimia haast zich. Ze moet terug zijn voor het feest begint. Geen tijd om dieren te spotten en geen tijd om verstoppertje te spelen. Ach, verstoppertje spelen. Ze kan het tot het hele dorp radeloos ongerust is. Een holle stronk? Bomen met dikke kronkelige stammen waar ze precies in past? Grotten van takken bedekt met bladeren en mos? Diepe holen in de grond? Ze kent alle plekjes. En zei haar moeder nu dat ze met haar zes jaar en als een van de grootste meisjes van haar jaar geen seconde kan stilzitten? Bij verstoppertje spelen kan ze dat als de beste van de prille ochtend tot in de late avond. Tot ze het hele dorp angstig hoort schreeuwen en jammeren.

‘Kimia! Waar zit je! Kimia! Je hebt gewonnen! Toe, Kimia! Kimia!’

Kimia loopt tot de ondergaande zon van de dag een nacht maakt en ze het ruisen van de rivier de Kongo hoort. Op dit punt beland, houdt ze zich altijd stil. Om naar de stemmen van haar voorouders te luisteren. Om het stukje tand van de olifant dat haar oma om haar hals heeft gehangen, te voelen. Dat magische stukje tand dat zich heeft vastgebeten in het verleden en de toekomst en dat raad brengt voor wat is. Wat is het water van de Kongo sterk en koel en zacht. Kimia schept er handenvol van in haar gezicht. Heerlijk. Ze vult de kruik tot hij bijna niet meer te dragen is en zet hem op haar hoofd. Ze draait zich om en volgt de overvliegende vogels in hun vlucht. Ik ben ook een vogel, denkt ze. Ik ga Samba opzoeken op zijn werkplek. Dan is de terugweg wat langer dan de heenweg, maar dat is niet erg.

‘Samba!’

‘Kimia! De kruik is te vol voor je.’

‘De beeldjes die je daar hebt staan, zijn te mooi, Samba.’

Kimia is gek op Samba en Samba is gek op Kimia. Hij is de kunstenaar van het dorp. Versierde pijlen en bogen glippen zomaar uit zijn handen. Prachtige maskers zoals niemand ze kan snijden en beitelen, snijdt en beitelt hij. Met schelpen lijkt hij wel te kunnen toveren.

‘Heb je de beloofde *nkisi* klaar?’ vraagt Kimia.

‘Die beelden heb ik onder het strooien dak neergezet. Loop je met me mee?’ Samba vraagt nooit of een beeld goed of mooi of geslaagd is. Hij wil dat de kijker kijkt.

Kimia is verbluft. ‘Hoe doe je het’, fluistert ze. De *nkisi* zijn deels bedekt met schelpen en lapjes slangenhuid. Kimia zou gezworen hebben dat ze leefden.

‘Voor deze feestdag heb ik geen beelden gemaakt die de mensen moed geven of die je zou kunnen gebruiken om slechte mensen te straffen’, zegt Samba. ‘Het feest van de nieuwe leider vraagt om beelden die geluk brengen. Straks komt de tovenaarspijkers in de *nkisi* slaan. Hij zal tijdens het spijkeren neuriën en spreken zingen en zo de *nkisi* extra kracht geven.’

Samba laat Kimia rustig rondkijken en geeft haar dan een por. ‘Ik moet voortmaken, Kimia. Half werk brengt ongeluk en je moeder zal het water vast dringend nodig hebben, denk je niet?’

De ochtend is al flink opgeschoten als Kimia terug is in het dorp. Iedereen steekt al in de mooiste kleren en kleuren.

‘Waar bleef je, Kimia?’ vraagt haar moeder wanhopig. ‘Ik heb nog nauwelijks tijd om kralen in je haar te vlechten. De nieuwe leider komt er zo aan.’

De trommels roffelen. Liederen stijgen op als bonte vogels en de drums slaan. De stoet met de nieuwe leider is al in een stofwolk te zien.

‘Klaar!’ zegt haar moeder. Ze houdt Kimia een spiegel voor, maar die heeft daar geen tijd voor. Ze glipt onder armen en benen van de toeschouwers door naar de eerste rij. De nieuwe leider loopt achter de trommelaars aan! Hij is veel kleiner dan Kimia had verwacht en tegelijk gespierder en sterker. Hij heeft sierlijke ringen om zijn armen en polsen. Kostbare parels op zijn schitterende kleren. Op zijn schouder een bijl die de vorige leider hem heeft overhandigd. Zijn lach laat iedereen lachen.

‘Palmwijn voor iedereen!’ juicht de nieuwe leider boven het geroffel en gezang uit. Het helse kabaal van de drums duurt de hele dag en houdt de nacht tot diep in de ochtend wakker. En nog denkt Kimia niet aan slapen. Het feest mag van haar blijven duren. De kookpotten met maïs, bonen, kip en maniok zijn nog lang niet leeg...

HISTORISCH KADER

Voor 1884

Congo ligt in het midden van het continent Afrika. Ooit bestond het land uit allerlei koninkrijken. Daarvan waren de drie bekendste de Koninkrijken Kongo, Luba en Lunda. Er heersten verschillende koningen en in elk rijk sprak men een andere taal. Mensen woonden in dorpen en steden en leefden van visserij, landbouw en handel. Zo verkochten ze landbouwproducten, stoffen en kaurischelpen (dat zijn de schelpen van zeeslakken). Huizen waren meestal gemaakt van hout en stro. Op de drukke markten ruilden de mensen allerlei dingen, zoals koper en ivoor.

Elk dorp had zijn eigen specialisatie, zoals weven, manden vlechten of pottenbakken. In de 15de eeuw kwamen Portugezen naar het grote en machtige Koninkrijk Kongo om handel te drijven met de mensen daar.

MAGISCH

Nkisi-beelden, ook wel kracht- of spijkerbeelden genoemd, beschermen tegen kwaad, genezen ziektes en brengen geluk. Veel *nkisi*-beelden bevatten spijkers, messen of metalen stukken. Een *nganga* (tovenaar) slaat deze erin om de geest in het beeld op te roepen.

3 MILJOEN

In de tweede helft van de 15de eeuw woonden er 3 miljoen mensen in het Koninkrijk Kongo. In dezelfde periode woonden er in heel Engeland maar 2,5 miljoen mensen.

GROOTSTE

Het regenwoud in Congo is een van de grootste ter wereld. Hier wonen dieren die je nergens anders op aarde vindt, zoals okapi's, bonobo's en reuzensalamanders.

DIEPSTE

De rivier de Kongo is niet alleen ontzettend lang (4700 kilometer!), het is ook de diepste rivier ter wereld. Op sommige plaatsen is hij wel 220 meter diep.

KONINKRIJK

Het Koninkrijk Kongo was een van de bekendste koninkrijken van Afrika. Het was een groot en sterk rijk dat bestond van de 14de tot de 19de eeuw. Het gebied was zo groot als Groot-Brittannië. Het komt overeen met delen van de huidige Democratische Republiek Congo, Angola en de Republiek Congo.

2

Ondertussen

In een ander werelddeel klinkt het klepperen van paardenhoeven. In Europa. In een van de grootste landen van Europa. In Duitsland. In de hoofdstad van Duitsland. In Berlijn. Het is er koud. Het is eind november. De herfst trekt zijn kleren uit en bijt zich vast in het oude continent.

Kimia kan zich geen voorstelling maken van dat andere werelddeel, van dat andere land, van die vreemde hoofdstad. Ze heeft er nooit van gehoord. Ze bestaan niet voor haar. Zelfs in haar dromen bestaan ze niet. De paarden trekken koetsen voort waarin belangrijke heren zitten. Die heren vertegenwoordigen dertien Europese landen. Die Europese landen hebben van Afrika gehoord en van Afrika gedroomd. Koortsachtige dromen zijn het, over grondstoffen als goud, koper en ivoor. Verhitte dromen over geld, geld en nog meer geld. Over bergen geld. Afrika is in de dromen van die Europese landen een overweldigende schatkamer, een schatkamer die opengebroken moet worden. Met zachte hand en met brute hand. Met gladgestreken gezichten en moordlustige trekken. Met zoete leugens en fraaie luchtspiegelingen. Met de zweep en met de kogel.

Bijna alle dertien landen willen vanwege die rijkdommen vaste voet aan de grond van Afrika krijgen. Ze hebben zelfs al hele happen land opgeëist. Maar ze willen meer. Veel meer. Hun hebzucht is als een niet te stillen verlangen naar snoep. Ze willen niet alleen de snoep, ze willen de hele winkel. En ze spelen tegen elkaar om het bezit van de winkel. Hun verlangen is zo groot dat er oorlog in Europa dreigt. De baas van het Duitse rijk, Otto von Bismarck, heeft er geen hoge verwachtingen van. ‘Van al dat geruzie komt nog eens oorlog’, zegt hij. ‘Daar wordt niemand van ons beter van. Waarom bespreken we de zaken niet eens rustig in een mooi paleis? In mijn mooie hoofdstad? Tijdens een gezellige babbel? Met een stuk taart? Met koffie?’ Zo gaan de landen in op de uitnodiging en sturen ze hun medewerkers.

Otto von Bismarck wacht hen op onder het afdak van zijn paleis. Voor de gelegenheid heeft hij een bloedrood pak aan. Hij heeft zijn walrussnor *pico bello* laten bijknippen en staat kaarsrecht. Maar zijn gelaat kan zijn hoge leeftijd niet verhullen. Het ziet eruit als een verfrommelde landkaart, doortrokken van lijnen en groeven en bosjes haar. Hij begroet elke aanwezige op een wat stramme manier. Met een korte handdruk gevolgd door de groet van de soldaat, de tik van de rechterhand tegen de slaap. De heren zullen tot diep in februari van het jaar 1885 keuvelen. Ze genieten van Berlijn, van het mooie leventje, van de warmte in de dure huizen. Niet dat ze elke dag overleg plegen. Afrika is ver weg. Ze kennen het niet goed. Ze zijn er nooit geweest. Het is als een andere planeet. Ze hebben er geen idee van wat de mensen er doen, hoe ze er hun